

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та
літератури Херсонського
державного університету*

ПОЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЙСНОСТІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

У сучасній, когнітивній, парадигмі лінгвістичних знань поетична дійсність набула нового висвітлення у зв'язку з різними підходами та способами осмислення буття й навколишнього світу.

Мета статті – уточнення понять "світ" та "текстовий світ" у світлі сучасної лінгвістики через аналіз особливостей функціонування мовних одиниць у поетичному тексті.

Категорія *світ* конкретизується у низці визначень, обґрунтованих різними вченими. У широкому розумінні під словом "світ" мається на увазі сукупність усіх форм матерії у земному й космічному просторі, Всесвіт або його окрема частина, планета, а також окрема сфера явищ. Синонімами слова "світ" виступають: дійсність, реальність (об'єктивна), буття, природа і людина [10, с.33]. Існує кілька підходів до тлумачення поняття "світ". Зокрема: *філософський, соціально-психологічний, лінгвістичний*.

У *філософському* значенні світ – це сукупність окремих речей, цілісних автономних об'єктів [5, с.40], це все суще, що є в людині та поза нею [15, с.54], тобто все те, що втілюється в людині й водночас усе те, в чому вона самореалізується.

Згідно з вченням Г.Сковороди, весь світ складається з "макрокосму" (навколишній світ), "мікрокосму" (людина) і світу символів (Біблія). Кожен з цих світів має "дві натури" – зовнішню (тілесну) і внутрішню (духовну). Світ можна пізнати, проте, щоб пізнати макрокосм, потрібно пізнати людину, оскільки закономірності макро- і мікрокосму єдині [12].

Отже, філософське осмислення світу дозволяє зробити висновок, що світ, по-перше – це все існуюче, що є у світі; по-друге – буття існуючого, яке може виступати в певних визначених групах; по-третє – все те, де живе людина (суспільний світ, середовище).

Згідно з *соціально-психологічним підходом*, людина відчуває світ, споглядає його, осягає, осмислює, інтерпретує, відображає, перебуває в ньому, уявляє "можливі світи". Образ світу виникає в різних актах світовідчуття, світосприйняття, світопізнання, світорозуміння. За визначенням психологів, світ – є суб'єктивний життєвий простір, що має у кожної людини свою топологічну та часову довжину. Життєвий світ особистості є когнітивно реальним світом життя. У різних людей життєвий світ вирізняється неоднаковою мірою своєрідності, внутрішньої узгодженості, змінюваності [16, с.41-42]. С. Рубінштейн вважає світ специфічною надбудовою "буття", що притаманна суспільній людині [11, с.259-261]. Онтологічно буття є світом людини, організованою ієрархією різних способів її існування. "Світ" не отожднюється з "об'єктивною дійсністю", бо у кожної людини ця дійсність своя, особлива [там само]. У соціології навколишній світ інтерпретують як буття людини, усвідомлення нею свого призначення у світі й участі в ньому, тому оточуючий світ постає як світ "опредметнених" людських ідеалів, прагнень, цілей [17, с.139].

Лінгвістичний підхід в осмисленні світу як такого ґрунтується на методологічних положеннях американських лінгвістів Е. Сепіра та Б. Уорфа, що отримали назву "гіпотези лінгвістичної відносності" [див. 1, с.220-227]. На думку вчених, "світ постає перед нами як калейдоскопічний потік вражень, який повинен бути організований нашою свідомістю, а це значить – в основному мовною системою, яка зберігається у нашій свідомості" [9, с.103].

У зв'язку з тим, що матеріалом нашого дослідження є поетичні тексти, варто зупинитися на тлумаченні поняття "текстовий світ" у сучасній лінгвістиці.

М.-Л. Райан підкреслює, що "поняття "текстовий світ" асоціюється зі здатністю розумового відображення" [22, с.15]. Позаяк, для того аби створити світ, у тексті має бути те, що можна побачити (почути, відчути) почуттям розуму. Текстовий світ отримує своє визначення також і як "послідовність різних станів та подій, що разом створюють сюжет" [22, с.53]

Текст є зрозумілим для тих, хто може навколо нього побудувати сценарій, текстовий світ, у якому цей текст має смисл [19, с.7]. Текстові світи, згідно з цією точкою зору, є ментальними конструктами, які виникають у результаті взаємодії між текстом і фоновими знаннями читача у процесі сприйняття.

Під світом художнього тексту розуміють певний контекст, сценарій, тип реальності, який постає в уяві під час прочитання тексту і співвіднесення з реальністю [23, с.3].

Слід зазначити, що текст є своєрідним посередником (medium) між текстовим світом і світом читача. Текст має особливість, яка полягає у тому, що він здатний створювати свій власний світ, а не лише відображати або інтерпретувати реальність. Особливо ця властивість проявляється у поетичному тексті.

Світ поетичного тексту – це особлива модель дійсності, створена поетом за допомогою словесно-мовних засобів. При цьому поетичний світ не є дзеркальним відображенням дійсності, він є авторською концепцією, або так званою моделлю світу [14, с.3].

Специфіка поетичного тексту накладає деякий відбиток на функціонування і побудову текстового світу, вносячи в нього більше, ніж у прозаїчному тексті особливостей [18, с.153]. У поетичному тексті автор повинен висувати пропозиції правдиві в кожній альтернативі реальному світу (речі й поняття можливі через "необхідність"), або пропозиції правдиві стосовно реального світу принаймні в одному з альтернативних світів (речі й поняття можливі через "можливість") [20, с.46].

Поетичний текстовий світ, як правило багатолюдний, і всі персонажі – від центральних до "другорядних" – взаємопов'язані, всі вони взаємодіють один з одним, тобто живуть у власному світі. Поетичні тексти можуть бути різні за жанром, за характерами героїв. Однак кожен текст має свій власний світ, а кожен персонаж тексту цей світ по-своєму сприймає.

Поетія здатна наблизитися до моделі відносин між особистістю і світом. Характерною ознакою поетичного тексту є здатність моделювати окремих випадок через різноманітні подібні ситуації завдяки світотвірним елементам, що виступають базовим фоном, на основі якого розвиваються події переднього плану. Вони передбачають орієнтацію в часі і просторі, а також створюють персонажі та інші об'єкти, які сприяють наповнюваності тексту додатковою інформацією.

За П. Стоквеллом, класифікація світотвірних елементів наступна:

- час (*t*) – позначається часовою і видовою формами дієслів, прислівниками часу, прислівниковим зворотом;

- місцезнаходження (*l*) - передається прислівниками місця і прислівниковим зворотом, а також іменниковими фразами, що означають місце (місцевість);

- персонажі/герої (*c*) та об'єкти (*o*) позначаються іменниковими фразами (у тому числі власними назвами) і займенниками [24].

Реалізацію світотвірних елементів у поетичному тексті можна розглянути на прикладі твору У. Лоуенфелса "Урок Брехта" ("Message From Bert Brecht"): *And don't think / art / is that actor over there / talking / to that other one / upstage / He's the third one / you don't see / talking / to that other one / you can't hear / offstage* (W. Lowenfels) [2, с.360].

Світотвірні елементи:

t– *that*

l– *that, over there, upstage*

c– *actor, he, you*

o – *upstage, offstage*

У наведеному поетичному тексті за відсутності певних елементів, що вказують на час або на місце, їх роль виконують займенники. Вказівний займенник "that" означає не тільки віддаленість у просторі, а й у часі.

Проаналізуємо інший поетичний текст.

Some say the world will end in fire, / Some say in ice. / From what I've tasted of desire / I hold with those who favor fire. / But if it had to perish twice, / I think I know enough of hate / To say that for destruction ice / Is also great / And would suffice (R. Frost) [2, с.236].

Світотвірні елементи:

t – *will end*

l – *world, those, it*

s – *some, I*

o – *world, fire, ice*

У даному поетичному тексті час представлений у вигляді майбутньої форми дієслова "to end". Місцезнаходження передається через іменник "world", який в іншому випадку виражений займенником "it"; займенник "those" вказує на тих, хто віддалений у просторі від "I". Персонажі уособлюються через займенники "I" і "some".

Внутрішній світ людини у поетичному тексті, як і зовнішній, неоднорідний. Він розчленовується на своєрідні "локуси": 1) ментальний стан, 2) емоційний стан і 3) тіло в цілому як замкнутий простір і вмістилище [8, с.31-41].

Розглянемо внутрішній світ людини на прикладі поеми Т.С. Еліота "Порожні люди" ("The Hollow Men").

We are the hollow men / We are the stuffed men / Leaning together / Headpiece filled with straw. Alas! / Our dried voices, when / We whisper together / Are quiet and meaningless / As wind in dry grass / Or rats' feet over the broken glass / In our dry cellar (T. Eliot) [2, с.292].

Стосовно "локусів" внутрішнього світу людини слід зазначити, що:

1. Ментальний стан (простір) відображається текстовою групою слів *headpiece, dreams, idea, conception, creation*. Образ людини (людей) передається через займенники *we, our, I, me* тощо.

Таким чином, те, що людина (*I, we*) обдумує (*idea*), що їй сниться (*dreams*), що вона задумує (*conception*) і створює (*creation*), демонструє архетипну тотожність ЛЮДИНА = УНІВЕРСУМ, тобто внутрішній і зовнішній світ співвідносяться між собою, а світ уміщується всередину окремого людського тіла, оскільки воно покликане бути репрезентантом того, що його оточує.

2. Емоційний стан (простір) відображається словом *soul*. Душа ототожнюється з внутрішнім "я", і, хоча її неможливо помітити, вона знаходиться десь всередині людини і зливається з її тілом.

3. У цьому поетичному тексті широта внутрішнього світу зображається через опис очей. Тілесний образ ґрунтується на взаємодії тілесної схеми з орієнтацією очей людини. Герой одночасно і хоче їх побачити, і боїться їх. Це тому, що всі ми (*we*) "порожні" люди, і до того ж, грішні. А, отже, ТІЛО будь-якої людини є КОНТЕЙНЕР або ВМІСТИЛИЩЕ [7, с.27-32], так званий замкнутий простір, в якому зосереджені почуття, емоції, внутрішній стан, що є у певній мірі віддзеркаленням зовнішнього світу.

Кактус, що згадується у поемі, символізує безплідну суху землю. "Порожні" люди так само непотрібні у цьому світі, оскільки вони не символізують продовження роду, а, навпаки, є ознакою кінця світу ("*this is the way the world ends*").

Реальний світ у поезії відображається не повною мірою, оскільки автор будь-якій реальній події надає образного звучання. Однак у поетичних текстах історичного, документального характеру розкривається реальний світ. Його відтворення відбувається через засоби вираження реальності, такі як факти, дати, відповідна тематична лексика. За

мовними одиницями знаходиться не просто інформація, що розкриває зміст тексту, вони приховують у собі інформацію, що відтворює реальний світ.

М. Ріффатер виділяє дві моделі художнього тексту, які будуються на протиставленні мімезису/дієгезису [21]. Це протиставлення бере початок ще з діалогів Платона [6, с.40-48].

Міметичне зображення навколишньої дійсності спрямоване на копіювання реального світу [3, с.14]. Тексти, в яких домінує мімезис, створюють можливий світ, який характеризується правдоподібністю, мімікрією, схожістю з реальністю. В їх основі лежить елементарна форма взаємодії з віртуальною дійсністю, що породила текст – збереження хроніки подій, деталізація в пошуках міметичної істини, імітація життя [13, с.19].

Дієгетичне зображення реальності характеризується поєднанням правди і вимислу, фізичного, реального й логічно можливого світів, а також передбачає індивідуальне творче осмислення дійсності і трактується як "історія-вигадка", "історія-розповідь". Характерною ознакою поетичного тексту є те, що ліричні герої більшою мірою є вигаданими з самого початку людьми, які живуть у напівреальному світі.

Коли поетичний текст сприймається як віддзеркалення актуального світу, тобто світ реальний і світ поетичний є умовно тотожними, то в такому тексті має місце міметичне зображення дійсності. Таке відбувається, як правило, у поетичних текстах історичного або автобіографічного характеру. Так, наприклад, С. Плат у своєму поетичному тексті "Та, що повстала із мертвих" ("Lady Lazarus"), який вона написала, коли їй було 30 років, розповідає про те, що кожні десять років у ній ніби помирає її попереднє "я" і народжується нова людина.

I have done it again. / One year in every ten / I manage it – / A sort of walking miracle, my skin / Bright as a Nazi lampshade, / My right foot (S. Plath) [2, с.474].

Велика кількість стилістичних комбінацій, завдяки яким художній світ постає альтернативою реальному світу, порівняння, які абсолютно неможливі в дійсності, вказують на дієгетичне зображення реальності. Однак, слід зважити на біографічні моменти С. Плат, які підтверджують, що вона насправді була німкеня по батьковій лінії, а тому відчувала відповідальність за мільйони жертв другої світової війни і ототожнювала себе з ними. Тож, "я" (І) Сільвії Плат перероджується так само, як душі загиблих у війні. Факти з життя С. Плат проєктуються на образ жінки, яка існує у просторі поетичного тексту і позначена займенником *I*. Зіткнення реальної історії життя і вигаданого художнього світу приводить до параболічного переосмислення інформації про події, що описуються [4, с.78]. Поетична реальність у згаданому фрагменті розкривається як справжня історія, що є підтвердженням міметичного зображення реального світу.

Отже, існування двох способів зображення світу – дієгетичного і міметичного – сприяє поетичній інтерпретації дійсності, що підтверджується у поетичних текстах через функціонування різних номінативних одиниць. При чому в одному й тому ж тексті ці одиниці вказують на наявність одночасно обох способів зображення дійсності.

Література:

1. Алпатов В.М. История лингвистических учений / Алпатов В.М. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 368 с.
2. Американская поэзия в русских переводах : XIX-XX вв. – М. : Радуга. – 1983. – С.578–667.
3. Аристотель. Поэтика. Риторика / Аристотель ; [пер. с греч. В. Аппельрота, Н. Платоновой]. – СПб. : Азбука, 2000. – 347 с.
4. Белехова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний аспект: [монографія] / Белехова Л.І. – М. : ООО "Звездопад", 2004. – 376 с.
5. Вілков В. Людина і світ : [навч. посібник] / В. Вілков, О. Салтиковський. – К. : Кондор, 2001. – 208 с.

6. Платон. Диалоги / Платон // Античные теории языка и стиля (Антология текстов). – СПб. : Изд-во "Алетейя". – 1996. – С.40–48.
7. Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : [монографія] / Потапенко С.І. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – 360 с.
8. Прокофьева В.Ю. Местоименное слово в представлении пространства русскими поэтами-футуристами / В.Ю. Прокофьева // Филологические науки. – 2003. – № 5. – С.31–41.
9. Реан А.А. Гипотеза лингвистической относительности / А.А. Бордовская, Н.В. Бордовская, С.И. Розум // Психология и педагогика. – СПб. : Питер, 2003. – С.102–104.
10. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / [Б.А. Серебренников, Е.С. Кубрякова, В.И. Постовалова и др.]. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
11. Рубинштейн С. Человек и мир / С. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – М. : Мысль, 1971. – С.255–385.
12. Сковорода Г.С. Пізнай у собі людину / Сковорода Г.С. – Львів : Світ, 1995. – 528 с.
13. Тураева З.Я. Лингвистика текста на исходе второго тысячелетия / З.Я. Тураева // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 1999. – Т. 2, № 2. – С.17–25.
14. Федоров Ф. Человек в романтической литературе : [учебное пособие] / Федоров Ф. – Рига : Зинанте, 1981. – 118 с.
15. Філософія : [підручник] / Г. Заїченко, В. Сагатовський, І. Кальний та ін. ; [за ред. Г. Заїченка та ін.]. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.
16. Чешир Н. Реабилитация Я / Н. Чешир, Г. Томе // Московский психотерапевтический журнал. – 1996. – № 4. – С. 41–42.
17. Шляхова Н. Художній тип. Соціальна і духовна характерність: Літературознавчі статті / Шляхова Н. – Одеса : Маяк, 1990. – 254 с.
18. Ярова Н.В. Компаративні блоки у сучасній американській поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Ярова Наталя Володимирівна. – К., 2003. – 173 с.
19. Enkvist N.E. Literary Pragmatics: On the interpretability of texts in general and of literary texts in particular / N.E. Enkvist ; [ed. by R.D. Sell]. – London : Longman, 1990. – 356 p.
20. Pavel T.G. Fictional Worlds / Pavel T.G. – Cambridge : Harvard University Press, 1986. – 169 p.
21. Riffaterre M. Functional Truth / Riffaterre M. – Baltimore ; London : The John Hopkins University Press, 1990. – 298 p.
22. Ryan M.-L. Possible Worlds. Artificial Intelligence and Narrative Theory / Ryan M.-L. – Bloomington and Indianapolis : Indiana University Press, 1991. – 291 p.
23. Semino E. Language and world creation in poems and other texts / Semino E. – London : Longman, 1997. – 274 p.
24. Stockwell P. Cognitive Poetics / Stockwell P. – London : Routledge, 2002. – 427 p.

Анотація

Н. ПЕТРЕНКО. ПОЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЙСНОСТІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

У статті йдеться про міметичний та дієгетичний способи інтерпретації дійсності у поетичному тексті. Пропонуються різні підходи до визначення понять "світ" та "текстовий світ". Розглядається класифікація світовірних елементів та аналіз їх функціональних особливостей у поетичному тексті.

Ключові слова: мімезис, дієгезис, світ, текстовий світ, дійсність, світовірні елементи.

Аннотация

**Н. ПЕТРЕНКО. ПОЭТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ:
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД**

В статье рассматриваются миметический и диегетический способы интерпретации действительности в поэтическом тексте. Предлагаются разные подходы к определению понятий "мир" и "текстовый мир". Рассматривается классификация мирообразующих элементов и анализ их функциональных особенностей в поэтическом тексте.

Ключевые слова: мимезис, диегезис, мир, текстовый мир, действительность, мирообразующие элементы.

Summary

N. PETRENKO. POETIC INTERPRETATION OF REALITY: LINGUISTIC VIEW

The article focuses on the notions of mimesis and diegesis as the ways of interpretation of reality in poetic text. Different approaches to the definition of the notions of "world" and "text world" are suggested. The classification of world-building elements and the analysis of their functional peculiarities in poetic text are observed.

Key words: mimesis, diegesis, world, text world, reality, world-building elements.